

УДК 65.015.2

Л. М. Фільштейн, проф., д-р. екон. наук, Т. В. Іванова, ст. гр. УТ-06
Кіровоградський національний технічний університет

Особливості використання робочого часу на підприємствах енергопостачання (регіональний аспект)

В статті проаналізовано процес використання робочого часу підприємствами енергопостачання Кіровоградської області. Виявлено основні проблеми та недоліки в його використанні та запропоновано ряд заходів підвищення ефективності використання робочого часу підприємствами енергопостачання області.

робочий час, режим праці і відпочинку, діагностика часу

Відпрацьований працівниками час є основним та універсальним вимірником праці. Рівень обліку та аналіз використання робочого часу впливає на ефективність виробництва, стан трудової дисципліни та є одним з основних державних регуляторів. Недоліки в обліку робочого часу не тільки не дозволяють оцінити фактичні резерви економії праці, але іноді впливають на достовірність оцінювання діяльності всього підприємства.

Питання раціонального використання робочого часу є складовою процесу організації виробництва та основним сегментом управління персоналом. Останнім часом в літературі з'явилися роботи, де обґрунтовано важливість цієї проблеми. Питання ефективності використання робочого часу висвітлено такими авторами: В. М. Абрамов, В. М. Данюк, В.К. Гупалов, Л.А. Лутай, Ю. В. Малаховський, Л. М. Фільштейн. Але на сьогодні недостатньо висвітлено причини втрат робочого часу та їх складові, вплив на ефективність роботи персоналу, не розглядаються питання повноти та достовірності обліку робочого часу підприємств сфери послуг, а особливо - енергопостачання. Сьогодні при вирішенні питання робочого часу потребує більш повного врахування глобалізації та широкого впровадження інформаційних технологій у сферу обслуговування, зростання впровадження новітніх технологій енергопостачання, які забезпечують раціональне використання робочого часу.

Метою статті є охарактеризувати специфіку використання робочого часу підприємств галузі енергопостачання, детально дослідивши матеріали підприємств Кіровоградської області, та подати механізм раціоналізації цього процесу.

Універсальною мірою кількості праці є робочий час. Робочий час – встановлена в законодавчому порядку тривалість робочого дня, протягом якого персонал зобов'язаний виконувати свої виробничі чи службові обов'язки. Тривалість робочого дня, тижня в різних країнах неоднакова і відрізняється за галузями, умовами роботи, віком працівників та регулюється національним законодавством, яке визначає його граничну величину. Відповідно до трудового законодавства України нормальна тривалість робочого часу – 40 годин на тиждень, а для окремих категорій працівників (зайнятих на робочих місцях із шкідливими умовами праці) встановлюється скорочена тривалість робочого часу згідно із статтею 51 Кодексу законів про працю України. У разі шкідливих умов праці передбачається зменшення загальної норми робочого часу, вона не може перевищувати 36 год. на тиждень [2, ст. 116].

Важливим завданням у підвищенні ефективності діяльності підприємств є

© Л. М. Фільштейн, Т. В. Іванова, 2011

встановлення найдоцільніших режимів праці та відпочинку. Режим праці і відпочинку протягом робочої зміни визначається такими факторами, як тривалість робочого дня, час початку і закінчення роботи, час надання і тривалість обідньої перерви, кількість і тривалість регламентованих перерв на відпочинок (макропауз), наявність мікропауз у трудовому процесі. Тижневий режим праці і відпочинку характеризується встановленою кількістю робочих днів і годин, порядком чергування днів роботи і відпочинку, чергуванням роботи в різні зміни. Річний режим праці і відпочинку характеризується загальною кількістю днів і годин роботи, періодичністю і тривалістю основної і додаткових відпусток. Розрізняють змінний, добовий, тижневий та місячний режими праці та відпочинку. Вони формуються з урахуванням працездатності людини, яка змінюється протягом доби, що береться до уваги передусім у змінному та добовому режимах.

Робочий час складається з часу роботи і часу перерв. До часу роботи включається основний, допоміжний, підготовчо-заклучний час і час обслуговування робочого місця. Час перерв складається з часу технологічних і часу організаційних перерв [7, ст. 105].

Ефективне та раціональне використання робочого часу – це проблема як внутрішнього управління підприємством, так і його зовнішнього менеджменту, особливо це важливо для підприємств у галузі енергопостачання. Для внутрішнього управління це є довічною проблемою, а для зовнішнього менеджменту її актуальність зростає в умовах глобалізації економічних відносин, бо збільшується вартість кожної хвилини праці. Ефективне використання робочого часу відповідає зростанню ритмічності виробництва, підвищенню якості праці, чіткому співвідношенню між складовими виробничого процесу, зменшенню впливу стохастичних чинників, які не тільки спотворюють виробництво, але й впливають на соціально-психологічний клімат у виробничих колективах та в цілому на економічний та фінансовий стан підприємства.

Електроенергетика займає специфічне місце в системі суспільного виробництва, що вимагає уточнення категорії ефективності інноваційного розвитку цієї сфери. Структура енергетики України включає виробників електричної і теплової енергії, ДП «Енергоринок» та 27 обласних енергетичних компаній. ДП «Енергоринок» купує електричну енергію у виробників та продає обласним енергетичним компаніям, які в свою чергу реалізують електричну енергію кінцевим споживачам. Ефективність електроенергетики слід розглядати на рівні національної економіки, галузевому рівні, а також на рівні окремих електроенергетичних підприємств – електростанцій і енергокомпаній. При цьому аналізувати ефективність роботи в галузі енергопостачання слід як з техніко-технологічних, так і соціально-економічних аспектів.

Режим робочого часу енергетиків визначається умовами та специфікою їхньої праці, спрямованої на надання послуг населенню з виробництва електричної енергії, та встановлюється режимом роботи у галузі енергопостачання у порядку локального регулювання. Залежно від сфери застосування, режими робочого часу поділяють на загальні та спеціальні. При загальних режимах робочого часу розподіл норми його тривалості відбувається за тижневий або інший обліковий період. До загальних режимів робочого часу належить 5-денний робочий тиждень, 6 - денний робочий тиждень та підсумований облік робочого часу. Спеціальними режимами робочого часу є: ненормований робочий день, перервний робочий день, гнучкий графік роботи, вахтовий метод організації роботи [2, ст. 119].

Щодо обліку робочого часу електриків, як правило, робочий час електромонтажника залежить від графіка роботи на об'єкті, електрика з обслуговування – від графіка роботи підприємства. В більшості випадків електрики працюють 40 годин на тиждень, понаднормова робота оплачується окремо. Роботи можуть проводитися

також вночі і у вихідні. Також можуть бути екстрені виклики.

Для працівників у галузі енергопостачання установлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку або графіками змінності, які затверджує власник або уповноважений ним орган за погодженням з профспілковим комітетом підприємства, установи, організації з додержанням установленної тривалості робочого тижня.

Рациональне використання робочого часу передбачає попереднє вивчення та облік витрат часу на окремі види робіт, виконуваних згідно з функціональними обов'язками, і наступний аналіз даних обліку. Тому необхідно проаналізувати використання робочого часу в галузі енергопостачання, розглянути проблеми, які виникають, це і втрати робочого часу, і порушення трудової дисципліни, і низька організація планування робочого часу. Адже на будь-якому підприємстві важливим елементом роботи є рациональне використання робочого часу, особливо в галузі енергопостачання.

Для аналізу використання робочого часу в галузі енергопостачання в Кіровоградській області скористаємось таблицею 1.

Таблиця 1 – Показники використання робочого часу в галузі енергопостачання
(в середньому на одного працівника)

№	Показники	Роки				Відносне відхилення (%)			Абсолютне відхилення (+,-)		
		2006	2007	2008	2009	2009/ 2008	2008/ 2007	2007/ 2006	2009/ 2008	2008/ 2007	2007/ 2006
1.	Фонд робочого часу (явки та неявки), год	1967	2013	2020	2007	0,994	1,003	1,023	-13	7	46
2.	Відпрацьовано всього, год	1703	1753	1767	1734	0,981	1,008	1,029	-33	14	50
3.	Питома вага відпрацьованого робочого часу до ФРЧ, %	86,6	87,1	87,5	86,4	0,987	1,005	1,006	-1,1	0,4	0,5
4.	Втрати робочого часу, год	30	16	18	42	2,333	1,125	0,533	24	2	-14
5.	Неявки з поважних причин всього, год в тому числі:	233	244	235	231	0,983	0,963	1,047	-4	-9	11
6.	щорічні відпустки (основні та додаткові)	165	158	157	152	0,968	0,994	0,958	-5	-1	-7
7.	тимчасова непрацездатність	56	64	67	68	1,015	1,047	1,143	1	3	8
8.	навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законодавством	12	22	11	11	1	0,5	1,833	0	-11	10
9.	Питома вага невідпрацьованого робочого часу до ФРЧ, %	11,845	12,121	11,634	11,510	0,989	0,960	1,023	-0,124	-0,487	0,276

Фонд робочого часу за досліджуваний період збільшився, що викликано збільшенням кількості відпрацьованого часу, що в свою чергу пов'язано зі збільшенням кількості штатних працівників облікового складу. Невідпрацьований робочий час у 2009 році порівняно з 2008, 2007 та 2006 роками зменшився, що викликано зменшенням щорічних відпусток (основних та додаткових), зростанням тимчасової непрацездатності. Навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законодавством також зменшились. Це говорить про зменшення кількості працівників, які пройшли навчання, тобто первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації. Втрати робочого часу у 2009 році зросли в порівнянні з 2008, 2007 та 2006 роками зростають, що негативно позначається на використанні робочого часу в галузі енергопостачання.

Таким чином дослідивши використання робочого часу в галузі

енергопостачання Кіровоградської області, можна зробити висновки: використання робочого часу у 2009 році стало менш ефективне, ніж у попередніх роках, втрати робочого часу за аналізовані роки зросли, це пов'язано з тим, що за всі проаналізовані роки відбувались прогули на підприємствах в галузі енергопостачання, так як вони є незапланованими, необхідно звернути увагу на дисципліну праці. Аналіз показників кількості невиходів через тимчасову непрацездатність дає підстави для висновків, що на підприємствах в галузі енергопостачання Кіровоградської області необхідно поліпшувати та раціоналізувати механізм використання робочого часу.

Основними причинами втрат часу є:

- нечітка постановка цілей і визначення пріоритетів, у результаті чого люди не можуть правильно зорієнтуватися в ситуації, а тому беруть на себе або занадто багато, або занадто мало роботи, тонуть у дрібницях;
- незадовільна організація планування, у результаті чого працівники підприємства не справляються з розподілом часу на виконання тих або інших справ;
- відсутність необхідної інформації для прийняття рішень, у результаті чого їх доводиться постійно відкладати;

Також однією з проблем використання робочого часу в галузі енергопостачання є низька організація планування робочого часу на предмет того, чи передбачаються в планах дійсно важливі і необхідні задачі; чи відповідає фактично витрачений час тому, що був запланований; чи раціональні навантаження на виконавців; чому було втрачено час; чи можна було зробити більше.

Слабка організація і дисципліна працівників призводить до багатократного виконання однієї і тієї ж роботи та до зростання прогулів працівників, а це, в свою чергу, призводить до зниження ефективності управління персоналом підприємства та негативно позначається на діяльності підприємства в галузі енергопостачання.

Зростання тимчасової непрацездатності працівників на підприємствах пов'язано з низькою організацією праці по дотриманню належних умов праці. Вивчення арсеналу засобів і методів удосконалення організації праці, перш за все, за такими напрямками, як поліпшення умов праці та раціоналізація режимів праці та відпочинку, диференціація матеріального та морального стимулювання працівників з урахуванням існуючих умов праці, підготовка кадрів і підвищення їх кваліфікації з урахуванням основних правил безпеки праці. Але на підприємствах енергопостачання розробкою та впровадженням заходів щодо попередження травматизму займається в основному служба техніки безпеки, а сили служби організації праці спрямовані на оплату праці, її нормування та забезпечення росту продуктивності праці.

Отже, дослідивши використання робочого часу в галузі енергопостачання можна виділити такі основні проблеми, як: прогули працівників, зростання тимчасової непрацездатності, втрати робочого часу, низька організація планування робочого часу. Тому надзвичайно актуальним завданням є раціональне використання робочого часу, адже це має велике значення для підвищення ефективності виробництва, ефективності використання обладнання, прибутку та інших економічних показників.

Після з'ясування основних недоліків використання робочого часу в галузі енергопостачання можна запропонувати наступні заходи щодо поліпшення використання робочого часу:

- для зниження втрат часу необхідно здійснити діагностику часу;
- щоб запобігти прогулам та ефективно використовувати робочий час необхідно приділити увагу дисципліні працюючих;
- щоб запобігти зростанню тимчасової непрацездатності та ефективно використовувати робочий час необхідно поліпшувати умови праці на підприємствах;
- для покращення використання робочого часу в галузі енергопостачання

необхідно здійснювати планування часу працівників;

- одним із заходів зменшення втрат робочого часу є використання тимчасової робочої сили за контрактами.

Так як втрати робочого часу є основною проблемою, яка негативно позначається на діяльності підприємств в галузі енергопостачання, необхідно здійснювати діагностику часу. Виявлення видів діяльності, на які час витрачається даремно, який можуть (можливо, із великим успіхом) виконувати інші особи, який віднімає час в інших, називається діагностикою часу. Для полегшення діагностики, час, що затрачається працівниками, необхідно розподіляти за окремими функціями. Після угруповання робіт їм дається оцінка на предмет їхньої необхідності, доцільності, співвідношення що передбачалися і фактичних затрат часу. У процесі аналізу визначається, які чинники обумовлюють найбільші втрати часу і є в цьому змісті самими "дорогими": візити, зустрічі, телефонні розмови, відвідувачі, підпорядковані і т.п. Їхнє виявлення дозволити шукати засоби зміни структури затрат часу, яка б найбільшою мірою сприяла досягненню цілей підприємства, і приборкати найбільше злісних його "розкрадачів" [4, ст. 68].

Також однією з проблем, що стосується наявного складу трудових ресурсів в галузі енергопостачання є зростання тимчасової непрацездатності, зростання кількості осіб, які отримують пенсію по інвалідності та кількості осіб, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Щоб запобігти цій проблемі та ефективно використовувати робочий час в галузі енергопостачання необхідно приділити увагу умовам праці на підприємствах. Недотримання належним чином умов та охорони праці стає причиною підвищеного виробничого травматизму, який в свою чергу, часто призводить до передчасного вибування із сфери виробництва робочої сили та скорочення показників використання робочого часу підприємств. Генеральним напрямком роботи з корінного поліпшення умов праці є профілактичні заходи технічного характеру, так як вони спрямовані на усунення причин, що формують несприятливі умови праці.

Основними заходами, що спрямовані на поліпшення умов праці є:

- подальше удосконалення нормативно-правового регламентування умов праці;
- посилення попереджувального та оперативного нагляду за дотриманням трудового законодавства, встановлених норм, правил, що здійснюється відповідними державними та громадськими органами;
- удосконалення системи і практики надання багаточисельних пільг, компенсацій за роботу в несприятливих умовах праці;
- покращення методів матеріального та морального стимулювання роботи щодо поліпшення умов праці в поєднанні з посиленням матеріальної відповідальності за створення і довготривалість дії несприятливих умов праці [2, ст. 356].

Одним із заходів покращення використання робочого часу в галузі енергопостачання є і планування часу працівників. Процес планування часу починається з постановки задач, для чого на майбутній період складається перелік справ і можливих перешкод, на подолання яких піде визначений час. Планування часу дозволить працівникам підприємств критично осмислити власні цілі і знайти більш ефективні засоби їхньої реалізації, що дозволяють не тільки своєчасно з ними справитися, але і створити необхідні резерви для вирішення непередбачених проблем, що підвищить ефективність використання фонду робочого часу підприємств [3, ст. 65].

Також одним із заходів зменшення втрат робочого часу є використання тимчасової робочої сили за контрактами, що дозволяє скоротити витрати часу на входження в роботу тієї тимчасової робочої сили, яка звикла до частій зміни робочих місць.

Отже, основними напрямками поліпшення використання робочого часу в галузі енергопостачання Кіровоградської області є:

- поліпшення організації та обслуговування робочих місць;
- вивчення і поширення передових прийомів та методів праці;
- підготовка та підвищення кваліфікації кадрів;
- удосконалення методів матеріального і морального стимулювання праці;
- поліпшення умов праці, впровадження фізіологічно обґрунтованих режимів праці та відпочинку;

- широке застосування методів прямого нормування, що дає змогу визначати трудомісткість робіт і нормованих завдань, установлювати оптимальне завантаження працівників, ширше використовувати прогресивні форми матеріального стимулювання.

Отже, для того, щоб процес використання робочого часу в галузі енергопостачання відповідав сучасним вимогам необхідно прийняти до уваги всі визначені недоліки використання робочого часу і застосувати необхідні заходи. Рациональне використання робочого часу дасть можливість одночасно вирішувати дві основні задачі – досягнути максимального результату за мінімальний час та відтворити нормальне суспільне положення працюючих.

Список літератури

1. Абрамов В. М., Данюк В. М., Гриненко А. М., Колот А. М., Чернов В. І. Нормування праці: Підручник/ За ред. В. М. Данюка і В. М. Абрамова. – К.: ВІПОЛ – прес, 1995. – 208 с.
2. Бондар Н. М. Економіка підприємства: Підручник – Видавництво 2-ге, перероблене і доповнене – К. : КНЕУ, 2004. – 528с., іл.
3. Вишнева Н. Динамика рабочего времени: сравнительный анализ // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С. 61–72.
4. Гупалов В.К. Управление рабочим временем. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 240 с.
5. Лутай Л.А. Дисципліна відносин: стратегія розвитку та механізм забезпечення : монографія: Донец. нац. ун-т економіки та торгівлі ім. М. Тугай-Барановського. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 377 с.
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік / За ред. Л. Б. Дівель. – Кіровоград: Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2010. – 522 с.
7. Фільштейн Л. М., Малаховський Ю. В. Економіка праці в машинобудівному комплексі: навч.-метод. видання. – Кіровоград, 2004. – 272 с.

Л. Фильштейн, Т. Иванова

Особенности использования рабочего времени на предприятиях энергоснабжения (региональный аспект)

В статье проанализирован процесс использования рабочего времени предприятиями энергоснабжения Кировоградской области. Определены основные проблемы и недостатки в его использовании и предложен ряд мероприятий повышения эффективности использования рабочего времени предприятиями энергоснабжения области

L. Filshtein, T. Ivanova

Features of the working time on the enterprises of energy supply (regional aspect)

In this article the process of working time in the energy supply sector, Kirovograd region. The main problems that arise when using work time and suggested activities to promote the efficient use of working time in the energy supply sector, Kirovograd region.

Одержано 06.04.11